**КАНОНІЧНИЙ ЖАНР СПОВІДІ
У ХРИСТИЯНСЬКІЙ КОМУНІКАЦІЇ**

doi: 10.12958/2227-2631-2021-2-44-97-106

Лариса Колесникова,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри

української філології та загального мовознавства

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7018-7761>

Статтю присвячено канонічному жанру сповіді у християнській комунікації. Зазначено, що в складній глобальній мовній картині світу вчені виділяють безліч приватних картин, для кожної з яких характерна мовна своєрідність, що проявляється на всіх рівнях. Поняття жанру сповіді розглянуто як таке, що перебуває на перетині інтересів різних галузей науки, хоча пильний інтерес лінгвістів до цього об'єкта дослідження є відносно новим явищем.

Аналіз моделі канонічного жанру сповіді у християнській комунікації здійснено з урахуванням того, що він обов'язково має за пресупозицію поганий вчинок. У статті подано дефініції поняття *сповідь*, зафіксовані в релігійній і світській літературі; проаналізовано форми реалізації сповідального жанру й описано ситуації сповіді, наявні в Старому й Новому Заповітах. У науковій літературі дослідження сповіді як жанру комунікації має фрагментарний характер: її розглядають як жанр і як інтенцію, як намір і акт комунікації. Феномен сповіді презентують з позиції особливостей її впливу на становлення самоідентичності особистості, аналізують з позиції психології та літератури.

Сповідь як жанр вирізняється комунікативною свободою, відносною стильовою й композиційною незалежністю; для неї визначальними є зміст, предмет мовлення. Дослідження сповіді як канонічного жанру, у якому за основу взято теологічне розуміння сповіді, передбачає примирення грішника з Богом через комунікацію з подальшим відпущенням гріхів і прийняттям прощення. Зміст, стиль і композиція сповіді залежать лише від широти світосприймання, ступеня покаяння й стану внутрішнього світу людини. Релігійну комунікацію потрактовано як комунікацію віри, у якій образ людини й образ Бога прагнуть до тотожності та взаєморозуміння. Умови щирості й свідомого наміру розповісти правду, що закладені в жанрових характеристиках сповіді, дозволяють відрізнити її від інших жанрових форм мимовільного розкриття власних почуттів і думок.

Ключові слова: комунікація, мовленнєвий жанр, молитва, сповідь.

The article is devoted to the canonical genre of confession in Christian communication. It is noted that in the complex global linguistic picture of the world, scientists identify many private pictures, each of which is characterized by linguistic uniqueness, which is manifested at all levels.

The notion of the genre of confession is seen as intersecting with the interests of different branches of science, although the keen interest of linguists in this object of study is a relatively new phenomenon. The article gives definitions of the concept of confession, which are recorded in religious and secular literature; the forms of realization of the confessional genre are analyzed and the situations of confession available. In the scientific literature, the study of confession as a genre of communication has a fragmentary character: it is considered as a genre and as an intention, as an intended and an act of communication.

Confession as a genre is characterized by communicative freedom, relative stylistic and compositional independence. The conditions of sincerity and conscious intention to tell the truth, which are embedded in the genre characteristics of confession, make it possible to distinguish it from other genre forms.

Key words: communication, confession, prayer, speech genre.

Вступ. Сучасна лінгвістика акцентує увагу на тому, що в складній глобальній мовній картині світу можна виділити безліч приватних картин, кожна з яких вирізняється мовною своєрідністю й проявляється на всіх рівнях: починаючи від самого виділення картини світу й закінчуючи основними її категоріями. Це дає підстави для виокремлення сповідального жанру у сфері релігійної обрядовості. Хоча поняття жанру сповіді перебуває на перетині досліджень різних галузей науки, пильний інтерес лінгвістів до відповідного об'єкта є відносно новим явищем.

У системі християнської комунікації українців сповідь посідає значне місце; вона є надзвичайно складним і багатогранним феноменом, пов'язаним насамперед з релігійною практикою, але не обмеженим лише нею. Тривала й органічна для християнського світу сповідальна традиція спричинила проникнення її в найрізноманітніші культурні сфери українців. **Актуальність** нашого дослідження зумовлена недостатнім рівнем вивчення жанрового статусу сповіді в лінгвістичній літературі.

Мета статті – дослідити модель канонічного жанру сповіді у християнській комунікації як таку, що має за пресупозицію поганий вчинок. Крім того, нашим завданням є подати лінгвістичний зміст поняття *сповідь*, проаналізувавши зафіксовані в релігійній і світській літературі дефініції; розглянути форми реалізації сповідального жанру; описати ситуації сповіді, наявні в Старому й Новому Заповітах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мовленнєвого жанру є об'єктом наукових інтересів, досліджень і дискусій мовознавців, літературознавців, культурологів (С. Аверінцев, Н. Арутюнова,

М. Бахтін, Ф. Бацевич, В. Гольдін, М. Кожина, Л. Мамчур, Л. Матусевич, М. Петрушкевич, А. Пригаріна, К. Седов, Т. Шмельова, Т. Яхонтова).

Важливим етапом у розвитку досліджень теорії жанру було його вивчення в межах функційної стилістики. Л. Матусевич розглядає статус категорії «мовленнєвий жанр» у сучасній лінгвістиці як комунікативну категорію організації мовного коду, певну типізовану модель, що включає лінгвальні та екстралінгвальні чинники розгортання комунікативної взаємодії учасників дискурсивної спільноти, які реалізують певні комунікативні наміри в межах типової комунікативної ситуації (Матусевич, 2017, с. 157).

Характеризуючи основні категорії мовної комунікації, Л. Мамчур узагальнює теоретичну думку дослідників мовленнєвого жанру з акцентом на його зв'язку з процесом комунікації: «Мовленнєвий жанр у комунікативній лінгвістиці розглядається вченими як складник дискурсу, його найважливіша категорія, що об'єднує інтенції (лат. *intentio* – устремління, бажання) учасників спілкування в дискурсі, тематику їхніх розмов, особливості організації одиниць мовного коду. Мовленнєвий жанр пов'язаний із певними комунікативними ситуаціями і створений мовцями для передачі комунікативного смислу» (Мамчур, 2017, с. 118).

У наукових розвідках ще не достатньо приділено увагу сповіді як жанру комунікації; її розглядають як жанр і як інтенцію, як намір і акт комунікації. Дослідження в галузі філософії феномен сповіді репрезентують з позиції особливостей її впливу на становлення самоідентичності особистості, що для нас має певний інтерес. Не можна залишити поза увагою аналіз сповіді з позиції психології. Зокрема, І. Гудінова вбачає в ній засіб подолання посттравматичних розладів: «Сповідь – це звернення до Бога / Творця / Вчителя, яке регулярно повторюється, це не тільки зосередженість на осмисленні власного життя, але і розгляд таких філософських категорій, як час, „я в часі – я поза часом”» (Гудінова, 2017).

Наголошуючи на важливості сповіді як таїнства, Л. Мазур підтверджує її комунікативну ознаку: «Велику роль у християнстві (католицизм, греко-католицизм, православ'я) відіграє таїнство сповіді, тобто повного визнання гріхів перед священником з наміром одержати від нього прощення. Його здійснення передбачає відповідну підготовку, відповідне душевне налаштування, усвідомлення провини, настрої на подальші дії тощо. Сповідь включає відправлення покути, яку призначає священник, і виправлення зла, заподіяного ближньому» (Мазур, 2011).

Методи дослідження. У статті застосовано описовий метод з елементами узагальнення та інтерпретації, метод словникових дефініцій та аналізу теоретичних досліджень.

Виклад основного змісту. Відомо, що лексико-граматичний і композиційний аналіз мовних жанрів неможливий без урахування комунікативної ситуації, у межах якої функціонує той чи той жанр. Науковці слушно виявляють зв'язок між канонічністю й суворістю жанрової моделі та сферою спілкування. Попри це, усі текстові ознаки орієнтовані на мету спілкування, яку ставлять перед собою адресант і адресат і яка регульована культурними нормами. Між текстовим і комунікативно-прагматичним аспектами мовного жанру немає й не може бути чіткої межі, незважаючи на те, що вони не є тотожними. Оскільки «релігійна комунікація пов'язує сакральну та профанну; вербальну, невербальну та синтетичну; горизонтальну та вертикальну комунікацію» (Петрушкевич, 2013, с. 132), то жанр сповіді доцільно розглядати і в цих проєкціях.

О. Кундеревиц, досліджуючи феномен покаяння (яке є обов'язковою умовою процесу сповідання) в духовно-моральному бутті людини, зазначає, що «через акт мовлення (а саме, через сповідь) людина розкриває своє суб'єктивне буття в його найфундаментальнішому, моральнісному аспекті на шляху самовдосконалення» (Кундеревиц, 1999, с. 11).

Словник української мови лексему *сповідь* потрактує з огляду на церковну традицію з акцентом на сповіді як обряді з обов'язковою присутністю священника: «1. У православній і католицькій церкві – обряд покаяння в гріхах перед священником і відпущення ним цих гріхів. <...> ♦ **Як на сповіді** – відверто, щиросердно, нічого не приховуючи. <...> 2. перен. Відверте признание в чому-небудь, розповідь про щось» (Словник, 1978, с. 550). У Словнику В. Даля, що подає таку дефініцію аналізованого поняття: «Таїнство покаяння; усне визнання гріхів своїх перед духівником. Істинне і повне усвідомлення, пояснення переконань своїх, помислів і справ» (Даль, 1881, с. 53), відсутня орієнтація на церковні традиції; суть полягає не в характеристиці зовнішньої оболонки реалізації комунікативного процесу, а в концентрації на внутрішньому стані й абсолютному його усвідомленні. Уважаємо, що для жанру сповіді визначальною є не форма, а зміст, предмет мовлення; серед учасників релігійної комунікації присутній священник.

Класифікація феномену сповіді може вибудовуватися з урахуванням процесу становлення жанру. Р. Дзик логічно виокремив чотири основні рівні прояву сповіді: «1) сповідь як дискурсивна форма; 2) сповідь як дискурсивний жанр; 3) сповідь як канонічний дискурсивний жанр; 4) сповідь як літературний жанр» (Дзик, 2009, с. 234). Системотворчу роль відіграє третій рівень. Зрозуміло, що кожна з груп не є закритою одна для одної, вони активно пов'язані взаємоперехідними формами і вкупі витворюють феномен сповіді загалом. Оскільки наша розвідка передбачає дослідження сповіді як канонічного жанру, то беремо за основу теологічне розуміння сповіді як примирення грішника з Богом через комунікацію з подальшим відпущенням гріхів

і прийняттям прощення. Досліджуючи сакральну метафору в релігійній комунікації, Д. Кобилкін називає два основні напрями комунікації, що є важливими в релігійній практиці і в яких є обов'язковою присутність священника: «від Бога – через пророка (наставника, священника) – до людей і від людей – через пророка (наставника, священника) – до Бога» (Кобилкін, 2010, с. 205).

Для сповіді як жанру визначальними є комунікативна свобода, відносна стильова й композиційна незалежність. Зміст, стиль і структура сповіді будуть залежати лише від широти світосприймання, ступеня покаяння й стану внутрішнього світу людини. Релігійна комунікація – це комунікація віри, у якій образ людини й образ Бога прагнуть до тотожності та взаємопроникнення. Може здаватися, що в релігійному комунікативному процесі зворотний зв'язок розмитий: з одного боку, невиразним є образ адресанта, а з іншого – образ адресата. Незважаючи на це, А. Пригаріна своєрідність релігійної комунікації вбачає в еквівалентних рисах текстів теодискурсу, у яких вона реалізована (Пригарина, 2011, с. 13).

Сповідь є одним із жанрових зразків релігійної комунікації, якому притаманні всі її характерні ознаки – і вербальні, і невербальні. На тій підставі, що сповідь маркована як явище суспільного характеру, В. Гольдін зараховує її до складних мовних подій, які зазвичай планують, контролюють, спеціально організовують і призначають на певний час: «Будова таких подій має суспільно закріплений, інституційний, навіть значною мірою ритуалізований характер (частина з них узагалі – ритуали), ім'я (ім'я події) цілком визначає рольовий склад, взаємини й поведінку учасників складної колективної мовленнєвої події» (Гольдин, 1997, с. 27). На нашу думку, таке твердження акцентує увагу лише на загальній (колективній) формі здійснення сповіді в межах церковної традиції й передбачає обов'язкову присутність священника.

З огляду на християнську традицію, за характером і кількістю учасників сповідь буває загальною (коли на богослужінні всі парафіяни разом читають молитву сповідання гріхів) та індивідуальною, або приватною, коли людина сповідається Богові в храмі чи залишившись наодинці із самим собою в молитовній самоті. У Старому Заповіті є численні приклади публічної сповіді, що передують принесенню «жертви за гріх» (Біблія, 2010, Лев. 5; Чис. 5:6 – 8), яка по суті означає зізнання у скоєнні гріховного вчинку. Крім того, трапляються згадки й особистої сповіді перед Богом (Біблія, 2010, Пс. 31; Іс. 6:5 – 8), якій може передувати покаяння перед людьми. Уважають, що людина сама визначає, коли вдатися до сповіді. Зазвичай це відбувається з відчуттям потреби очистити душу, отримати моральне полегшення. У такому разі на перший план висувається психологічне начало. На церковній сповіді базовою парою комунікації є священник / духівник / конфідент (адресат) і прихожанин (адресант). Проте головним і визначальним чинником є незрима присутність третього учасника спілкування, іншої вищої істоти –

Бога, оскільки людина сповідується саме Богові й отримує відповідь від нього завдяки священнику-посереднику.

Відповідно до дефініції понять *сповідання, сповідувати, сповідь* (гр. ομολογία, «відкрито заявляти», «погоджуватися», «визнавати», «висловлювати», «сповідувати») у Святому Писанні, як зафіксовано в Біблійній Енциклопедії Брокгауза, сповідальний жанр представлений у трьох формах його реалізації: сповідання особистої віри, сповідання як вираження спільної віри церкви, сповідь як покаяння (Библейская Энциклопедия Брокгауза). Водночас у Великому Біблійному Словнику аналізоване явище зафіксовано у двох формах його реалізації: по-перше, спокутування гріхів і визнання себе грішним перед Богом, по-друге, сповідання перед людьми того, що Бог є Всевишній, Спаситель (Большой Библейский Словарь). Кінцевим результатом сповіді є *отримання прощення* після визнання своїх гріхів. Системоутворювальним концептом аналізованого канонічного жанру є концепт *гріх*, що розширюється комунікативними мовними формулами *зізнань у гріху (провини) – каюсь, прости (тіть)* – і містить сему ‘небесне’, ‘внутрішнє’. Комунікативні цілі сповіді й релігійного прохання про прощення вмотивовані страхом Божого суду. Для християнської практики сповідання важливою є саме та форма, що передбачає спокутування людиною гріхів перед Богом й отримання прощення як найвищої благодаті. Біблія яскраво демонструє, як у різні часи, різні історичні епохи й на різних територіях проходив процес сповіді, що обов’язково супроводжувався відвертістю.

У жанрових характеристиках сповіді відкриваються її обов’язкові умови щирості й свідомого наміру людини розповісти правду, що дозволяє відрізнити її від інших форм мимовільного розкриття власних почуттів і думок. Молитва пророка Даниїла – це яскравий взірець жанру сповіді. Вона свідчить про те, як одна людина сповідалася у гріхах, вчинених цілим народом (Біблія, 2010, Дан. 9:3 – 19) і підтверджує визначальну рису сповіді – добровільність і щирість слів її автора: *«3. Я обернув обличчя моє до Господа Бога й приготувався до молитви й благання в пості, волоссяниці й попелі, 4. й молився до Господа, Бога мого, і сповідався, кажучи: «О Господи, Боже великий і страшний, який зберігаєш союз і ласку для тих, що тебе люблять і пильнують твої веління! 5. Ми согрешили, вчинили несправедливість, поводитися зле, бунтувались і відступили від твоїх велінь і твоїх заповідей, 6. і не слухали слуг твоїх, пророків, що твоїм іменем говорили до наших царів, до наших князів, до наших батьків і до всього народу у країні (Там само, Дан. 9:4 – 6). Пророк сповідується в тому, що «согрешили перед тобою», «бунтувались проти нього», «і не слухали голосу Господа», «Увесь Ізраїль переступив закон твій і відвернувся, щоб не слухати голосу твого», «ми не умилили Господа», «не вважали на твою правду», «це за гріхи наші й за провини батьків наших» (Там само, Дан. 9:7 – 16). Даниїл погоджується з тим, що він і народ його грішні,*

визнає, що вони порушили Закон Божий, що покарані заслужено і що якимось чином не відповідали Божому стандарту святості.

Приклад старозавітної комунікації з Богом передуює теорії мовленнєвих жанрів, у якій сповідь схарактеризовано як ініціативний жанр; співрозмовники не відповідають на репліки один одного в класичному розумінні процесу комунікації; слово не є реакцією на примус ззовні. В аналізованій комунікативній ситуації відсутні конфідент та сповідник, що не завадило Даниїлові як адресанту отримати відповідь від Бога, якому адресовано повідомлення: *«20. Коли я говорив так і молився та сповідався у моїх гріхах і в гріхах мого народу Ізраїля, і складав молитву мою перед Господом, Богом моїм, за святу гору Бога мого, 21. коли, отож говорив я ще на молитві, муж Гавриїл, якого я раніше бачив був у видінні, летівши швидко, доторкнувся до мене під час вечірної жертви, 22. і, навчаючи мене, заговорив до мене, мовивши: „Даниїле! Оце я прийшов, щоб навчити тебе розуміння. 23. Вже на початку твого благання вийшло слово, і я оце прийшов сповістити тобі його, бо ти – улюблений. Вважай же на слово й силкуйся зрозуміти видіння”»* (Там само, Дан. 9:20 – 23). Сповідь Даниїла супроводжувалася обов’язковою її умовою – щирим каяттям, тому й була почута. Зрозуміло, що в дохристиянській усній комунікації збереглися автентичні форми передачі інформації (Бог → людина, людина → Бог), канонічні ж риси окреслилися пізніше.

Сповідь – це намагання об’єктивно розібратися в собі, якомога швидше створити чітку картину повсякденного життя завдяки правильному тлумаченню подій і трансформуванню їх у нові погляди на ці самі події. Перші церковні сповіді є нічим іншим, як «турботою про себе». Саме смисловий «бунт» і призводить до сповіді, а досягнення й відчуття духовної благодаті є бажаним результатом душевних митарств. За умови відсутності сенсу буття смисли не зводяться до єдиного погляду на світ (Гудінова, 2017).

Церковна сповідь, як було сказано, відбувається перед Богом або саном (представником Бога) і тому залишається інтимною, зберігається в таємниці від світу. Але в ранньохристиянській комунікації були форми відкритого покаяння перед народом, ініційовані апостолами. Сповідь – це дискурс, який стовідсотково не містить брехні. Сповідальне слово – це слово останньої щирості й відкритості. Ці властивості сповіді можна пояснити пам’яттю жанру: спочатку сповідь – це слово, звернене до Бога, а збрехати Богу неможливо. «Сповідатися – означає долати провину й сором в ім’я істини, що передбачає епістемологічне використання мови, яке ставить цінності істини і брехні вище за етичні цінності добра і зла, одним із наслідків чого стає визначення жадання, заздрості, жадібності тощо як пороків, насамперед тому, що вони змушують вдаватися до брехні» (Ман, 1999, с. 331 – 332). У Новому Заповіті спостерігаємо, так би мовити, «новий формат» сповіді, яка приносить звільнення, полегшення, усвідомлення власної правоти, внутрішньої

чистоти тощо через визнання і прийняття Ісуса Христа. Ці почуття зазвичай описані дослідниками в християнських термінах «таїнство набуття цілісності, очищення, заспокоєння, закінчення внутрішньої розбитості»: *«4. – так виступив Йоан, хрестивши у пустині та проповідуювавши хрищення покаяння на прощення гріхів. 5. І виходили до нього – вся країна Юдейська та всі єрусалимляни, хрстились від нього в ріці Йордані й визнавали гріхи свої»* (Біблія, 2010, Мк. 1:4,5); *«5 Тоді до нього виходив Єрусалим, і вся Юдея, і вся йорданська околиця, 6. і в річці Йордані хрстились від нього, і визнавали гріхи свої»* (Там само, Мт. 3:5 – 6); *«9. Коли ми гріхи свої визнаємо, то Він вірний та праведний, щоб гріхи нам простити, та очистити нас від неправди всілякої»* (Там само, 1 Ів. 1:9). Але в такому разі видається неповним аналіз сповіді як чітко виокремленого мовленнєвого жанру з усіма його визначальними рисами, оскільки відсутня зміна суб'єктів комунікації, зникають його фундаментальні ознаки.

Сповідь завжди є глибоким внутрішнім пориванням, спробою проникнути в справжній зміст своїх почуттів, прагнень, дій, бажань, ідеалів. Водночас справжній сенс завжди прихований від сторонніх очей, інколи він прихований і від себе. Через це сповідь є і бажаною, і болісною: людині важко зазирнути всередину себе, їй завжди, або майже завжди, хочеться бути кращою, гіднішою.

З погляду на референтні ознаки сповідь завжди вирізняється простотою й невигаданістю, вона не вимагає співвідношення з чимось / чимось або прив'язування до чогось сталого. Крім того, з-поміж інших мовленнєвих жанрів сповідь найближча до ідеалу повноти, тому що це «розповідь про себе», її предмет відомий адресанту краще, ніж комусь іншому, як-от: *«1. Коли Езра так молився й сповідався, плачучи й припадаючи ниць перед домом Божим, зібралась коло нього дуже велика громада ізраїльтян, чоловіків, жінок і дітей, і народ плакав ревними сльозами»* (Біблія, 2010, Езд. 10:1). Змістове наповнення сповіді може бути відомим не всім, але невербальні засоби допомагають їй реалізуватися в зрозумілій для більшості формі, що сприяє відчуттю спільної духовної реальності й братерства. Жанрова характеристика сповіді передбачає довільну її структуру, зумовлену документальністю й автобіографізмом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, аналіз канонічного жанру *сповідь* переконливо засвідчив, що вона є обов'язковою формою християнської комунікації, містить констатацію й оцінку фактів і подій життя людини. Дослідження теоретичних студій у галузі теології, філософії, психології та культурології дозволило розширити потенціал лінгвістичної теорії щодо реалізації жанру сповіді в християнській комунікації. Схарактеризовані ситуації сповіді, наявні в Старому й Новому Заповітах, підтверджують її обов'язкову вербальну реалізацію; водночас невербальний план комунікації є додатковим, оскільки не відповідає теологічному розумінню сповіді як примирення

грішника з Богом. Аналізований жанр вважаємо похідним, вторинним, оскільки йому передували первинні зразки текстів Святого Письма.

Перспективним є вивчення канонічного жанру сповіді з огляду на закладену в ньому систему цінностей, що зорієнтовано на збагачення загальної лінгвістичної теорії цінностей – лінгвоаксіології.

Література та джерела

- Библейская Энциклопедия Брокгауза. URL: <https://www.bible-center.ru/en/dict/brodict/i>.
- Біблія (2010). Донецьк : ОБФ : «Східноєвропейська місія», 1360 с.
- Большой Библийский Словарь. URL: <https://bible.by/lexicon/btd/word/2109>.
- Гольдин, В. Е. (1997). Имена речевых событий, поступков и жанры русской речи. *Жанры речи*. Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж». С. 23 – 34.
- Гудінова, І. Л. (2017). Літературна сповідь як засіб подолання посттравматичних розладів. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. XI. Вип. 15. С. 113 – 120.
- Даль, В. И. (1881). Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 2. СПб. – М., 807 с. URL: <https://viewer.rusneb.ru/ru/rsl01003895332?page=62&rotate=0&theme=white>
- Дзик, Р. (2009). Феномен сповіді в літературних жанрових інтерпретаціях. *Питання літературознавства*. Вип. 77. С. 231 – 239.
- Кобилкін, Д. С. (2010). Сакральна метафора в релігійній комунікації. *Гілея*: наук. вісн. : зб. наук. пр. Вип. 33. С. 200 – 206.
- Кундереви́ч, О. В. (1999). *Покая́ння в духовно-моральному бутті людини* : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.07 – етика. К., 18 с.
- Мазур, Л. (2011). Сповідь: особливості її впливу на становлення самоідентичності особистості в постмодерну добу. *Світогляд – Філософія – Релігія* : зб. наук. пр. № 2. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ». URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/39545>
- Мамчур, Л. І. (2017). Основні категорії мовної комунікації. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія»*. Вип. 68. Сер. «Філологічна». Острог : Вид-во НаУОА. С. 115 – 119.
- Ман, П. де. (1999). *Аллегории чтения. Фигуральный язык Руссо, Ницше, Рильке и Пруста*. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 367 с.
- Матусевич, Л. М. (2017). Статус категорії «мовленнєвий жанр» у сучасній лінгвістиці. *Молодий вчений*. № 4.3 С. 155 – 158.
- Петрушкевич, М. С. (2013). Різновиди релігійної комунікації: культурологічний аналіз. *Вісн. нац. авіаційного ун-ту. Філософія. Культурологія*. № 1. С. 129 – 133.

Пригарина, А. С. (2011). Исповедь как жанр и интенция. *Известия ВГПУ*. Т. 56. № 2. С. 11 – 15.

Словник української мови (1978). Т. 9. К. : Наук. думка, 916 с.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2021 р.

Прийнято до друку 03.12.2021 р.

Рецензент – канд. філол. наук, доц. Ніколаєнко І. О.